CENTRALITATEA UTILIZATORULUI SERVICIULUI JUSTIȚIEI PRIN PRISMA COMUNICĂRII JUDICIARE[1]

THE CENTRALITY OF THE JUSTICE SERVICE USER THROUGH THE LENS OF JUDICIAL COMMUNICATION

CZU: 340.115:316.773 **https://doi.org/10.5281/zenodo.7869936**

Natalia CRECIUN[2]

ABSTRACT. *User-based justice means free access to justice, fair trial, ethical conduct of judges, independence and impartiality of judges and courts. But user-based justice means motivated judicial decisions as well, as a form of judicial communication. Abilities of legal writing are essential for ensuring the decision-making quality and efficiency. How to write well a legal act is a question of interest for all legal professionals, who need to join efforts and thus prove mutual respect and respect for courts' users. Good governance and good governance in justice have the human and fundamental human rights as a reference point. These values justify the need to emphasize the human face of justice and of the judge. However, the same values justify a special state and society attitude towards the human face of justice and the judge.*

Keywords: *user-based justice, judicial communication, legal writing, legal education*

Tendințe de context

Ultimii ani sunt proeminenți în accentuarea valorii omului în exercitarea guvernanței. Omul rămâne a fi *măsura tuturor lucrurilor* (Protagoras): la regândirea politicii și filosofiei construcției spațiului european, prin integrarea poporului european și respectarea, în egală măsură, a identităților naționale individuale [1], la scrierea scenariilor pentru viitorul Europei, întru asigurarea bunăstării oamenilor și fortificarea respectului pentru demnitatea umană, libertate și democrație, care au fost cu greu câștigate, dar la care nu se va renunța vreodată [2, p.6]. Însuși conceptul de guvernanță – diferit de conceptul guvernare, abordat doctrinar prin prisma unei varietăți de configurații teoretice (guvernanță, guvernanță publică, noua guvernanță publică, guvernanță globală, guvernanță bună, guvernanța erei digitale [3]) pune accent deosebit pe om, pe societate civilă și pe participarea acestora la procesul de conducere socială.

Similar, în centrul căutării modalităților de asigurare a bunei guvernanțe în justiție este omul, ca beneficiar al serviciului public, în drept a da aprecieri actului de guvernare. Focusarea serviciului justiției pe utilizatorii săi nu mai este un

[1] Articolul a fost elaborat în contextul Proiectului Instituțional *"Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului"* în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică "Drept Public Comparat și e-Guvernare", Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (cifrul proiectului - 20.80009.1606.15)

[2] Natalia CRECIUN, doctor în drept, lector, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1936-9137, e-mail: natalia.creciun@gmail.com ,

concept nou, fiind promovat constant la nivel internațional. Cadrul internațional pentru excelența curților conferă utilizatorilor serviciului justiției un domeniu distinct în asigurarea performanței judiciare: aceștia definesc rolul instanțelor de judecată în asigurarea accesului la justiție și a dreptului la un proces echitabil, prin nivelul de încredere față de justiție [4, p.8]. Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni evidențiază necesitatea „integrării] justiției în societate" și sporirea rolului normativ și educativ, al deciziilor judiciare [5, par.7, 9], recunoaște rolul Consiliului Justiției în „întărirea încrederii beneficiarilor în justiție" [6, par.10] și în consolidarea dialogului cu societate civilă, ca formă de asumare a răspunderii [7, par.43], subliniază indispensabilitatea păstrării, în condițiile erei digitale, a feței umane a justiției, care „se ocupă în primul rând de oameni și disputele lor" [8, par.5,6], susține răspunderea puterii judecătorești „față de societatea pe care o servește", față de „[b]eneficiarii justiției, [care] solicită tot mai mult un sistem judiciar mai eficient" [9, par.21].

Inerența comunicării

A focusa serviciul justiției pe utilizatorii săi ar însemna, în termeni largi, garantarea accesului la justiție și a dreptului la un proces echitabil. La rândul lor, aceste drepturi fundamentale includ multiple componente. Unul dintre aceste componente, care dobândește contururi tot mai vii în societatea actuală, informată și deschisă, o reprezintă comunicarea, ca formă autentică de asigurare a transparenței justiției. Comunicarea judiciară nu mai este o alegere, ci o necesitate.

Comunicarea judiciară scrisă

Dincolo de comunicarea publică a justiției, în formatul recomandat de Comisia Europeană pentru Eficiența Justiției (CEPEJ) [10] - prin comunicate și conferințe de presă, comunicare cu mass-media, facilitarea accesului la informații prin pagini web ale instituțiilor judiciare, social media etc. – importanță deosebită o are comunicarea judiciară scrisă. Ne referim, în special, la calitatea hotărârilor judecătorești, ca acte de putere publică reflectând anumite așteptări: ale părților implicate în proces, ale altor participanți, ale profesioniștilor în drept, ale publicului în general. Este unanim acceptat că hotărârile judecătorești trebuie să fie motivate, acesta fiind un element al dreptului la un proces echitabil, consacrat în art.6 al Convenției Europene a Drepturilor Omului [11, art.6].

În Republica Moldova, în aspect legislativ, există cerința de motivare a hotărârilor judecătorești penale [12, art.383], civile [13, art.239, 241], administrative [14, art.226], fiind înaintate și exigențe de conținut. Acest fapt, însă, nu constituie o garanție a unor hotărâri judecătorești motivate. Holger Hembach, avocat cu vastă experiență internațională în protecția drepturilor omului și reforma justiției, a realizat un studiu interesant – „*Elaborarea hotărârilor judecătorești și instruirea pri-*

vind redactarea textelor juridice în Republica Moldova" [15], în baza analizei unor hotărâri a instanțelor judecătorești naționale, în diferite materii și a unor discuții cu judecători, procurori, avocați și audienți ai Institutului Național al Justiției. Deși au fost analizate doar 25 de acte judecătorești, acestea par să fi fost reprezentative, în sensul relevării unor vulnerabilități pe care le-ar recunoaște mai mulți practicieni în drept. În special, au fost argumentate următoarele deficiențe: utilizarea propozițiilor „exagerat de lungi și cu formulare complicată", „repetarea probelor în locul analizei acestora", lipsa argumentelor privind valoarea probelor, gradul de corelare a acestora sau motivele care justifică aprecierea critică, impresia fiind că „procesul intelectual, realizat de judecător în timpul aprecierii probelor, rămâne a fi opac", „utilizarea frazelor standard în locul unei evaluări într-un caz concret", lipsa explicațiilor privind încadrarea faptelor în cerințele legale, citarea unor prevederi legale care nu sunt nemijlocit pertinente cazului examinat ș.a. [16, p.11-30]

În opinia autorului studiului menționat, există mai mulți factori care influențează calitatea motivării hotărârilor judecătorești, printre care „volumul de lucru" și „lipsa de instruire" [17, p.32-34]. Volumul mare de muncă al judecătorilor naționali constituie o realitate cunoscută de către corpul profesioniștilor în drept. Constatarea regăsită într-un Studiu, publicat în 2021 (*„Volumul excesiv de muncă: cum afectează independența și integritatea judecătorilor")*, despre faptul că „un judecător din Republica Moldova poate aloca din timpul său de muncă pentru soluționarea unui dosar doar 2 ore și 30 minute" [18, p.7] este una îngrijorătoare, în termeni de calitate a actului de justiție, performanță judiciară și, evident, de justiție echitabilă și eficientă.

Pe de altă parte, nu poate fi neglijat nici factorul instruirii în domeniul redactării actelor juridice. În acest caz, ne referim, în egală măsură, la actele judiciare și la actele întocmite de alți participanți la realizarea de ansamblu a actului de justiție. Or, dincolo de faptul supraîncărcării judecătorilor, contează enorm și calitatea actelor prezentate de alți profesioniști, în special – de avocați, procurori, executori judecătorești, consilieri de probațiune, reprezentanți ai penitenciarelor. Redactarea calitativă, logică a actelor prezentate instanțelor de judecată, în cazuri concrete, nu constituie în sine garanții ale unei motivări judiciare eficiente. Judecătorul este obligat în orice caz să facă analiza propriu-zisă și să coreleze faptele cu normele legale, astfel încât să adopte o decizie motivată. Totuși, având la bază acte redactate corect din punct de vedere legal, gramatical, tehnic, probabilitatea adoptării de către judecător a unei hotărâri motivate, care să răspundă unor criterii înalte de calitate și eficiență, este mai mare.

Instruirea privind scrierea juridică

Actele pe care le elaborează profesioniștii în drept, în special judecătorii, procurorii și avocații, au un impact direct și esențial asupra drepturilor omului. Modul de scriere și argumentare juridică constituie un indicator obiectiv al gra-

dului de orientare a justiției spre utilizatorii săi. În același timp, acesta este un proces care se învață și se perfecționează continuu, rolul Facultăților de Drept și al Școlilor de Justiție fiind unul substanțial. Încă de pe băncile universității studenții trebuie să cunoască regulile de formare a propozițiilor, logica aranjării cuvintelor, modul de argumentare a poziției.

Gerald Lebovits, judecător la Curtea Supremă din Manhattan, propune câteva reguli pentru reuși să scrii astfel, încât să ai câștig de cauză în instanța de judecată. Acestea ar fi: 1) argumentează problemele; 2) fii clar; 3) fii succint și concis; 4) fii logic; 5) fii precis; 6) fii simplu; 7) fii organizat; 8) prezintă potrivit; 9) fii etic; 10) revezi textul. Metoda pe care o recomandă pentru scrierea organizată a textelor juridice este CRARC – o variantă a metodei IRAC (Problema, Regula, Analiza, Concluzia), având drept secțiuni: Concluzia, Regula, Analiza, Respingerea și Concluzia. [19] Același autor, inspirat de valoarea, puterea și contribuția fără precedent pe care a avut-o legendara judecătoare a Curții Supreme de Justiție a S.U.A., *Ruth Bader Ginsburg*, în lupta împotriva discriminării femeilor, relatează câteva dintre sfaturile acesteia, cu titlu de lecții de scriere juridică. Acestea sunt: fii scrupulos de onest; fii concis; fii echitabil; cunoaște-ți audiența; scrie afirmativ; scrie simplu; citește în glas; nu scrie de parcă ai scrie pentru o revistă juridică [20].

Alți autori, *Brian J. Foley* și *Ruth Anne Robbins*, profesori universitari cu experiență în metodologie juridică și scriere juridică, constată o predilecție a școlilor de drept pentru analiză și argumentare și o valorificare deficitară a competențelor de scriere a faptelor – lucru care tot trebuie învățat, acest compartiment având un rol important în modelarea atitudinii judecătorului față de persoana în privința căreia se ia hotărârea. [21]

Deși par niște reguli și recomandări destul de simple, despre care se vorbește destul de des la cursurile universitare și în mediul profesional juridic, încercarea de a le aplica în practică devine o adevărată provocare. În schimb, înțelegerea metodei propuse de judecătorul citat, *Gerald Lebovits* – fie CRARC, fie IRAC și valorificarea ei în elaborarea marii diversități de acte juridice (hotărâri, decizii, încheieri judecătorești; ordonanțe și rechizitorii; cereri de chemare în judecată, referințe, cereri de apel și de recurs etc.) ar contribui la creșterea calității acestor acte și, consecvent, la eficientizarea actului de justiție. Astfel ar putea fi evitate deficiențe comune pentru practica națională: formularea învinuirii în rechizitoriu într-o singură frază, extrem de lungă și complicată; utilizarea nejustificată a unor fraze foarte lungi; enumerarea probelor în loc de analiză a probelor; identificarea eronată a problemei; citarea textelor de lege în formula lor originală, integrală, în loc de citare a extraselor strict pertinente speței.

Concluzii și recomandări

Scopul prezentului studiu este de a găsi potențial în a îmbunătăți procesul de scriere și argumentare juridică. Aceasta presupune deopotrivă efort individual

și efort colectiv. Efortul individual este evident; or, fiecare student și fiecare profesionist în drept (format sau în formare) trebuie să se îngrijească de nivelul său de pregătire juridică și să lucreze continuu asupra îmbunătățirii competențelor de scriere. La rândul său, e nevoie și de conjugarea eforturilor profesioniștilor în drept, fie ca parte a comunicării interprofesionale/intersectoriale, fie ca parte a managementului comunicării instituționale. Or, actele judiciare constituie imaginea justiției, reflectă locul și rolul utilizatorului justiției în mecanismul bunei guvernanțe în justiție și depind deopotrivă de nivelul de cultură juridică a judecătorului și de nivelul de cultură juridică a celorlalți profesioniști în drept, participanți, într-un fel sau altul, la exercitarea actului de justiție.

În asemenea condiții, câteva recomandări care ar putea contribui la îmbunătățirea scrierii și argumentării juridice, ar fi: învățarea fundamentală a gramaticii și logicii limbii române (a limbii native, în fond, dacă vorbim de alte sisteme juridice); asigurarea unei continuități a tehnicilor de predare-învățare-evaluare în învățământul liceal și universitar; elaborarea pentru studenți a unor teste de evaluare cu sarcini de analiză, sinteză, argumentare; facilitarea colaborării cadrelor didactice universitare cu practicienii în drept pe palierul instruire; participarea judecătorilor, procurorilor, avocaților și profesorilor Facultăților de Drept la evenimente de lucru comune, în cadrul cărora să se discute deficiențele scrierii juridice și să se propună soluții corespunzătoare; învățarea și practicarea metodei CRARC sau IRAC (sau a altor metode disponibile, potrivite domeniului juridic), ca mod de gândire.

Avantajele deprinderii unei comunicări juridice de calitate sunt la suprafață: e o dovadă a profesionalismului, a eticii, a respectului pentru destinatarul actului elaborat și, cel mai important, conferă centralitate și valoare justițiabilului, ca utilizator al serviciului justiției.

Există și multiple ***vulnerabilități***, care îndepărtează momentul scrierii juridice bune. Stringente ar fi: lipsa unor acțiuni concrete pentru echilibrarea volumului de muncă cu capacitatea efectivă de realizare a acestuia, în mod eficient, de către profesioniștii în drept (în special judecători și profesori); lipsa unei susțineri și a unei remunerări solide a profesioniștilor vizați, date fiind responsabilitățile impuse și așteptările pe care le are societatea de la ei.

Pentru un judecător supraîncărcat și prost sau insuficient remunerat epuizarea devine o normă, iar scrierea juridică de calitate nu mai poate fi o prioritate obiectiv realizabilă.

Pentru un profesor supraîncărcat și prost sau insuficient remunerat epuizarea devine o normă, iar scrierea juridică de calitate nu mai poate fi o prioritate obiectiv realizabilă.

Comunicarea judiciară, inclusiv în formă scrisă, este un indicator al gradului de focusare a justiției pe utilizatorii săi. Totodată, comunicarea judiciară necesită a fi înțeleasă și abordată vast. Nevoile unei justiții calitative și eficiente trebuie auzite.

Buna guvernanță și buna guvernanță în justiție au ca puncte de reper omul și drepturile sale fundamentale. Aceste valori justifică necesitatea accentuării laturii umane a justiției și a judecătorului. Acestea, însă, justifică și atitudine din partea statului și a societății față de latura umană a justiției și a judecătorului.

Post-scriptum

Fiecare cuvânt are semnificație și rol aparte în formarea unei propoziții. Alegerea cuvintelor potrivite pentru construcția de imagini prin lectura unui text juridic este la fel de importantă. Iată cum a explicat regretata judecătoare a Curții Supreme de Justiție a S.U.A., *Ruth Bader Ginsburg* înlocuirea cuvintelor discriminare pe bază de sex cu discriminare pe bază de gen:

Îi datorez totul secretarei mele de la Facultatea de Drept din Columbia, care a spus: „Vă scriu toate aceste rezumate și articole și cuvântul sex, sex, sex este pe fiecare pagină”.

Nu știi că acei nouă bărbați (de la Curtea Supremă) - aud cuvântul ăsta și prima lor asociere nu este așa cum vrei tu să gândească? De ce nu folosești cuvântul gen? Este un termen gramatical și va îndepărta asocierile care distrag atenția. [22]

Referințe bibliografice:

1. European Governance A white Paper. Commission of the European Communities, Brussels, 25.7.2001, doc/01/10. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_01_10
2. White Paper on the Future of Europe. Reflections and Scenarios for the EU27 by 2025, European Commission, COM(2017)2025, Brussels, 32p. ISBN: 978-92-79-66241-6. [citat 15.12.2022]. Disponibil: doi: 10.2775/32364 https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/white_paper_on_the_future_of_europe_en.pdf
3. Herasymiuk K., Martselyak O.V., Kirichenko Y.N., Zhmur N.V., Shmalenko I.I. Principles of integrity and good governance in public administration. In: *International Journal of Management* (IJM), 2020, vol.11, nr. 4, pp. 545-555. [citat 15.12.2022]. Disponibil:https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/63308437/IJM_11_04_05220200514-70928-176kewk-libre.pdf?1589464770=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DPRINCIPLES_OF_INTEGRITY_AND_GOOD_GOVERNA.pdf&Expires=1672674820&Signature=Fnm9OlIqjswW~U2ZqqFsqIMzfae~00~8moK7fi-LuLb1b~RkpqY5wV31IegLsxgtK3fNJCCLXqjyVLHM6HeEv24Rgn2yYAWJ6XfQrTYtaZGwWUNBAucqY0UGmghThlVGG~H8ESuQyxnvhh68Q8ZFUTPdktM7ERxrgQt~YhY9X9qN1-R4XoybVJCq8xW4FV-f2siaMgHVkBrB

uhJWB4sT~hRoSkM7wgG3vIWXqSMIJd2AcJRY3D7CQvIdTUTBiy5sokqtTA4Xzg3B2xMmvhE3-23VKXRXGgq2FRzF9n2lkQoEWM-VncDhe1WjHyHi65yIfhYpKhrOC-5CYPLTZ~Qle6A__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA
4. International Framework for Court Excellence, 3rd Edition, 2020. [citat 15.12.2022]. Disponibil: https://www.courtexcellence.com/__data/assets/pdf_file/0023/66605/The-International-Framework-3rd-Edition-Amended.pdf
5. Opinia nr.7(2005) a Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) în atenția Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind „justiția și societatea", Strasbourg, 25 noiembrie 2005. [citat 15.12.2022]. Disponibil: https://rm.coe.int/1680747c8a
6. Opinia nr.10(2007) a Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) în atenția Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei referitor la Consiliul Justiției în serviciul societății, Strasbourg, 23 noiembrie 2007. [citat 15.12.2022]. Disponibil: https://rm.coe.int/1680747da0
7. Opinia nr.24(2021) a Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) în atenția Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei „Evoluția Consiliilor Judiciare și rolul acestora în cadrul sistemelor judiciare independente și imparțiale", Strasbourg, 5 noiembrie 2021. [citat 15.12.2022]. Disponibil:https://rm.coe.int/opinion-no-24-2021-of-the-ccje-romanian/1680a5e7ca
8. Opinia nr.14(2011) a Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) în atenția Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei „Justiția și Tehnologiile Informaționale (IT)", Strasbourg, 9 noiembrie 2005. [citat 15.12.2022]. Disponibil: https://rm.coe.int/1680748207
9. Opinia nr.18(2015) a Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) în atenția Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei „Poziția puterii judecătorești și relația ei cu celelalte puteri ale statului în democrația modernă", Londra, 16 octombrie 2015. [citat 15.12.2022]. Disponibil: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805a4c79
10. Guide on communication with the media and the public for courts and prosecution authorities, CEPEJ(2018)15, Strasbourg, 4 December 2018. [citat 15.12.2022]. Disponibil: https://rm.coe.int/cepej-2018-15-en-communication-manual-with-media/16809025fe
11. Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Roma, 4 noiembrie 1950. [citat 15.12.2022]. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf
12. Codul de Procedură Penală, nr.122 din 14.03.2003. Republicat: În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 05.11.2013, nr.248-251

13. Codul de Procedură civilă, nr.225 din30.05.2003. Republicată: În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 03.08.2018, nr.285-294
14. Codul Administrativ, nr.116 din 19.07.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 17.08.2018, nr.309-320
15. Hembach Holger. *Elaborarea hotărârilor judecătoreşti şi instruirea privind redactarea textelor juridice în Republica Moldova*. 2020. [citat 15.12.2022]. Disponibil: https://crjm.org/wp-content/uploads/2021/04/2020-12-30_Raport-UNDP-Elaborarea-hot%C4%83r%C3%A2rilor-judec%C4%83tore%C8%99ti-%C8%99i-redactare-texte-jur-in-RM.pdf
16. Hembach Holger. *Elaborarea hotărârilor judecătoreşti şi instruirea privind redactarea textelor juridice în Republica Moldova*. 2020. [citat 15.12.2022]. Disponibil: https://crjm.org/wp-content/uploads/2021/04/2020-12-30_Raport-UNDP-Elaborarea-hot%C4%83r%C3%A2rilor-judec%C4%83tore%C8%99ti-%C8%99i-redactare-texte-jur-in-RM.pdf
17. Hembach Holger. *Elaborarea hotărârilor judecătoreşti şi instruirea privind redactarea textelor juridice în Republica Moldova*. 2020. [citat 15.12.2022]. Disponibil: https://crjm.org/wp-content/uploads/2021/04/2020-12-30_Raport-UNDP-Elaborarea-hot%C4%83r%C3%A2rilor-judec%C4%83tore%C8%99ti-%C8%99i-redactare-texte-jur-in-RM.pdf
18. Sanduța V., Malanciuc I., Rusu M., Rusu I. *Volumul excesiv de muncă: cum afectează independența și integritatea judecătorilor*. Chișinău: 2021. [citat 15.12.2022]. Disponibil: https://voxjust.md/feed/doc_file-0-1657614690.pdf
19. Gerlad Lebovits. Write to Win in Court. In: *New York State Bar Association Journal*, 2017, vol.89, no.3, pp.64-50. [citat 15.12.2022]. Disponibil: https://www.researchgate.net/profile/Gerald-Lebovits-2/publication/351195794_Write_to_Win_in_Court/links/608b407c92851c490fa77165/Write-to-Win-in-Court.pdf?_sg%5B0%5D=started_experiment_milestone&origin=journalDetail
20. Gerlad Lebovits. The Notorius R.B.G.: Lessons on Legal Writing from the Legendary Ruth Bader Ginsburg. In: *New York State Bar Association Journal*, 2020, vol.92, no.8, pp.76-80. [citat 15.12.2022]. Disponibil: https://www.researchgate.net/profile/Gerald-Lebovits-2/publication/351183536_The_Notorious_RBG_Lessons_on_Legal_Writing_from_the_Legendary_Ruth_Bader_Ginsburg/links/608af3eb299bf1ad8d68cf71/The-Notorious-RBG-Lessons-on-Legal-Writing-from-the-Legendary-Ruth-Bader-Ginsburg.pdf?_sg%5B0%5D=started_experiment_milestone&origin=journalDetail

21. Foley B., Robbins, R. A. Fiction 101: a primer for lawyers on how to use fiction writing techniques to write persuasive facts sections. In: *Rutgers Law Journal*, 2001, vol.32(2), pp.459–483. [citat 15.12.2022]. Disponibil: https://doi.org/10.7282/00000091
22. Ginsburg Explains Origin of Sex, Gender : Justice: Supreme Court's newest member speaks at her old law school and brings down the house with her history lesson about fighting bias. In: *Los Angeles Times*. [citat 15.12.2022]. Disponibil: https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1993-11-21-mn-59217-story.html